

ŞEKER SANAYİNDE MALİYET VE VERİMLİLİK ANALİZİ : KAMU VE ÖZEL SEKTÖR KARŞILAŞTIRMASI

Yrd. Doç. Dr. Tahsin KARABULUT*
Akif TOPAK**

ÖZET

Toplumun temel ihtiyaç maddelerinden birisi olan şekerin üretilmesi bir çok ülkede olduğu gibi ülkemiz açısından da stratejik bir önem arz etmektedir. Dünya şeker üretimi içerisinde önemli bir yere sahip Türkiye şeker sanayinde kamu ve özel sektöre ait firmalar faaliyet göstermektedir. Yapılan analizlerde özel sektör firmalarının kamuya ait firmalara göre verimlilik ve maliyet açısından daha avantajlı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasının en önemli nedeni, özel sektöre ait işletmelerin teknolojik yenilikleri takip etmeleri ve üretim verimliliğini artırmaya yönelik yatırımları gerçekleştirmeleridir. Ayrıca bu firmalar daha düşük maliyetle daha verimli istihdam politikaları takip ederek maliyet avantajı da oluşturmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Şeker Sanayi, Verimlilik, Maliyet

**The Cost and Productivity at Sugar Industry: The Comparison of
Public and Private Sector**

Abstract

Sugar, one of the basic commodities of the society and its production is strategically important for our country as well as the other countries. There are Public and Private Companies in Turkey that make an important contribution for the world sugar production. We have observed that private sectors are more advantageous than public sectors for cost and productivity in the analysis that has been carried out. The most important reason of this result is performing the investments of production productivity and following the technological innovations. Also they get cost advantage by performing the low cost and efficient employment.

Key words: Sugar Industry, Productivity, Cost

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Öğretim Üyesi

** Konya Şeker Fabrikası

1. Giriş

Dünya şeker üretiminin % 8'ini gerçekleştiren ve Fransa, Almanya ve ABD'den sonra 4. sırada yer alan Türkiye dünyanın önemli şeker üreticilerinden birisidir. Şeker pancarı üretimi ve şeker sektörü, Türkiye'nin dünya ve AB ile rekabet edebileceği önemli stratejik tarımsal sanayi koludur.

Türkiye şeker sanayisinde kamuya ait şeker fabrikalarının bazılarının özelleştirilmesi ile birlikte özel sektör tarafından kurulan teknoloji düzeyi yüksek şeker fabrikalarının faaliyet göstermeye başlaması sektörde verimlilik düzeyini yükseltmiştir. Sektörde görülen gelişmelere paralel olarak Türkiye şeker sanayinin uluslar arası alanda söz sahibi olmasının yanında ülkemizin Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinde, AB Şeker Reformu'nun tüm konularında bir birliktelik sağlanmadığını ortaya koyan tartışmalar önümüzdeki dönemlerde sektörde köklü değişimlerin yaşanabileceğini göstermektedir.

Türkiye'de kamuya ait şeker fabrikalarında gerekli teknoloji yatırımlarının yapılamaması ve bunun sonucunda bu fabrikaların yüksek maliyet -düşük verimlilik göstergeleri ile faaliyet göstermeleri söz konusu fabrikaların özel sektöre devredilmesini gündeme getirmiştir. AB ülkeleri şeker sanayilerini büyük ölçüde özelleştirmiştir. Ancak sektörün tamamını özelleştirmeyerek, olağanüstü durumlara hazırlıklı olabilmek ve pancar tarımının sürekliliğini sağlayabilmek için üretiminin bir kısmının işletim hakkını üretici birliklerine devrederek kamunun bünyesinde tutmuşlardır.

Şeker sanayi özellikle oluşturduğu yüksek katma değer ve istihdama katkısı nedeniyle Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Gıda sanayi ve tarım sektörü içinde büyük bir ağırlığı olan şeker sanayinin temel fonksiyonu ülkemizin şeker ihtiyacının yerli üretimle karşılanmasıdır.

Kamu oyunda şeker sanayinde maliyetler ve verimlilik durumu ve buna bağlı olarak şeker fiyatlarının yüksek olduğu konusu sürekli gündeme getirilmektedir. Özellikle Avrupa Birliği süreci ve uluslararası rekabetteki artış ile birlikte maliyet yapıları ve verimlilik giderek daha fazla önem verilen konular haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye şeker sanayinin maliyet ve verimlilik analizini yaparak, kamuya ve özel sektöre ait şeker fabrikalarını maliyet ve verimlilik açısından değerlendirmektir.

2. Şeker Sanayiinde Maliyetler

Literatürde farklı şekillerde tanımlanan maliyet kavramı, herhangi bir şeyin mal olma elde edilme bedelini ifade etmektedir. İktisadi açıdan maliyet kavramı daha çok fırsat maliyeti kavramı ile açıklanırken, muhasebe açısından maliyet; satın alma bedeli olarak ifade edilmektedir. İşletmecilik açısından ise maliyet kavramı üretim giderlerinin toplamını ifade etmektedir. Bu açıdan maliyet, üretimde bulunmak için işletmenin sağlamış olduğu girdiler karşılığında yaptığı ödemeler yani üretim faktörlerine yapılan ödemelerden oluşmaktadır. Kısaca üretim amacıyla katlanılan giderlere maliyet gideri denir.

Bütün üretim faaliyetlerinde olduğu gibi şeker üretiminde de üretim maliyetleri çeşitli unsurlardan oluşturmaktadır. Maliyet unsurları olarak ifade edilen bu unsurlar tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Şeker Maliyetini Oluşturan Unsurlar

Hammadde Maliyeti (Pancar Maliyeti)
-Ekim maliyeti
-Gübreleme maliyeti
-Sulama maliyeti
-Söküm maliyeti
-Diğer maliyetler
Yakıt ve Enerji Maliyeti
Personel Giderleri
Ambalajlama Giderleri
Stoklama Giderleri
Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri
Araştırma Geliştirme Giderleri
Diğer Giderler

Türkiye’de şeker sanayinde girdi maliyetlerinin yüksek olması şeker fiyatlarının dünya ortalamasından daha yüksek olmasına yol açmaktadır. Dünyada şekerin tonu ortalama 400 dolarken Türkiye’de bu rakam ortalama 1500 dolara kadar çıkmaktadır. Özellikle İran ve Suriye’de 50 sent olan şekerin kilosunun Türkiye’de 1,5 dolar civarında olması ve şeker sanayiini dış pazarlara karşı koruyabilmek için %135 oranında yüksek gümrük vergisi uygulaması söz konusu ülkelerden Türkiye’ye kaçak şeker girişine neden olmaktadır.

Türkiye şeker sanayiinin en önemli problemlerinden biriside 5 milyon ton üretim kapasitesine karşılık şeker ihtiyacın yaklaşık 2 milyon 200 bin ton olmasıdır. Girdi maliyetinin yüksekliği olması nedeniyle ürün fiyatlarının yüksek olması ihtiyaç fazlası üretimin ihraç edilmesi imkanını da ortadan kaldırmaktadır.

Türkiye’de ton başına üretim maliyeti yaklaşık 900 dolardır. Bu durumda üretimi sınırlandırmak için kota uygulamasını zorunlu hale getirmektedir. Ancak 2 milyondan fazla insanın bu sektörde hayatını idame ettirdiği göz önüne alındığında kota uygulamasının bir takım sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı oldukça zor olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

3. Şeker Sanayiinde Verimlilik

Verimlilik kavramı çok geniş kapsamlı ve farklı anlamları ifade etmektedir. Genel anlamda verimlilik; üretim sırasında kullanılan insan gücü, hammadde, alet ve makineler, enerji, su, toprak, gübre gibi kaynaklarla üretim sonucunda elde edilen ürün arasındaki ilişkiyi ifade eder¹. Kısaca; verimlilik en

¹ ODABAŞI Mesut, (1997), **Verimlilik Diye Diye- Söyleşiler**, MPM Yayınları, Yayın no: 596, Ankara, s.21.

az çabayla en çok işin başarılması, kaynakların en iyi şekilde kullanılması şeklinde tanımlanabilir.²

Farklı şekillerde tanımlansa dahi verimlilik denildiğinde, üretimde kullanılan girdi ile üretim faaliyeti sonucunda elde edilen çıktı (ürün) arasındaki oran anlaşılmalıdır. Bu nedenle; Çıktı/Girdi şeklinde hesaplanan verimlilik oranı 1'e yaklaştıkça verimlilik artar, 0'a yaklaştıkça verimlilik azalır.

Ekonomideki üretim artışının en önemli nedeni verimlilik artışıdır. Bu nedenle verimlilik artışı sağlanan bir ekonomide üretim artışıyla birlikte refah düzeyinde de bir artış olacaktır. Ayrıca verimlilik düzeyi artan bir ekonomi, daha düşük maliyetlerle üretim yaparak daha ucuz ve kaliteli mallarla dünya piyasalarında rekabet şansını artırmaktadır. Verimliliği etkileyen bir çok faktör bulunmasına ve buna göre değişik verimlilik katsayıları hesaplanmasına rağmen ülkemizde üzerinde durulan ve üretim dallarında karşılaştırmalarda temel verimlilik unsuru olarak "emek verimliliği" kullanılmaktadır.

Özellikle sahip olunan kaynakları daha etkin kullanmayı amaç edinen işletmelerde "verimlilik" kavramı giderek daha da önem arz etmektedir. Çünkü kaynaklarla ihtiyaçlar arasındaki dengesizlik, kıt kaynakların daha etkin ve verimli kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Kıt kaynaklarını herhangi bir nedenle verimli alanlara yönelmeyen işletmeler sektördeki diğer firmalarla rekabet edememekte ve bu nedenle karlılıkları azalmaktadır.

Kaynakların verimli kullanılması yani üretimde verimliliğin sağlanması sonucunda en düşük maliyetle en yüksek üretim düzeyine ulaşılmış olacaktır. Bu nedenle verimliliğin işletmelerde, toplumsal yaşamın her noktasında incelenerek uygulamaya konulması çalışmalarını ilgi çekmekte ve verimlilik analizleriyle işletmenin verimlilik düzeyini incelenerek, ihtiyaç görülen noktalarda verimlilik artırma programları uygulanılmaya konulmaktadır.

Piyasada rekabet gücünün artırılması açısından sanayi sektöründe verimliliğin artırılması son derece önemlidir. Bu sebeple imalat sanayi işletmelerinde sürekli verimlilik ölçümleri yapılmaktadır. Sanayi işletmelerinde verimlilik ölçümü yapılmasının hedefleri şunlardır³:

- İşletme performansını işletme birimleri düzeyinde denetlemek ve geliştirmek.
- İşletmenin genel performansını ölçmek, bunu rakip ve aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerle karşılaştırmak, işletme stratejisini belirlemek.
- İşletmedeki işçi ve işveren ilişkilerini düzenlemek, çalışma yaşamını düzenlemek.
- Çeşitli girdilerin ve aynı girdilerin değişik oranlarda kullanımı ile sağlanacak yararların karşılaştırılması.

² TİMUR, Hikmet, **İş Ölçümü İş Planlaması Verimlilik**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s.8

³ UZAY, Nispet, **Verimlilik ve Büyüme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005, s.72

Dünya şeker borsa fiyatı 270-300 \$/ton seviyesinde olup bu fiyatın oluşumunda dünya şeker üretiminde %70 ve şeker ticaretinde %90 paya sahip olan şeker kamışı şekerini belirleyici rol oynamaktadır. Sadece şekerpancarı üretiminin yapıldığı AB ülkelerinde 2001/2002 - 2005/2006 üretim dönemleri arasındaki beyaz şeker fiyatı 63,19 Euro/100 kg olarak belirlenmiştir. Aynı dönem için %16 polar şeker içeren standart şekerpancarı için belirlenen fiyat 47,67 Euro/ton' dur. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürlüğü'ne bağlı şeker fabrikalarında 2003/2004 üretim yılında üretilen pancar şekerinin satış maliyeti 1.216.000 TL/kg olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda, 1 ton pancar şekerinin üretim maliyeti 810 \$ olarak ortaya çıkmaktadır. Şeker üretim maliyetinin %58'ini şeker pancarına yapılan ödemelerin oluşturması nedeniyle, şeker pancarı üreticilerinin maliyet bedeli ile şeker fabrikalarına pancarı vermeleri durumunda dahi 1 ton şekerin üretim maliyeti 690 dolar olarak gerçekleşecektir. Şeker fabrikalarının hiçbir bedel ödemediği pancar elde etmelerinde dahi şeker üretim maliyeti 340 \$/ton seviyesinde oluşacaktır. Bu durumda şekerpancarı şekerinin üretim maliyetinin, her koşulda kamış şekerini maliyetinin altına düşmesi ve pancar şekerini üreticilerinin kamış şekerini üreticileriyle rekabet edebilmesi olanaksız hale gelmektedir. Bu durum sadece Türkiye için değil, şekerpancarı şekerini üreten tüm ülkeler için geçerlidir. Ancak, şekerin stratejik bir ürün olması nedeniyle AB ülkelerinde şekerpancarı tarımı desteklerle sürdürülmektedir. AB'de fabrika sayısı giderek azalırken, fabrika kapasiteleri de buna paralel olarak artmış; bu şekilde yüksek kapasitelerle ölçek ekonomilerinin bir sonucu olarak maliyetler düşürülmüştür. Bu nedenle özellikle gelişmiş ülkelerde 20.000 ton/gün pancar işleme kapasitesi olan fabrikalar kurulmaktadır.

Türkiye şeker sanayiinde üretim yapan toplam 32 şeker fabrikası içerisinde 10.000 ton/gün pancar işleme kapasitesine sahip sadece Pancar Ekicileri Kooperatiflerine ait; Konya, Çumra ve Kayseri Şeker Fabrikaları bulunmaktadır. Bu fabrikalar içerisinde yer alan Çumra Şeker Fabrikası 14.500 ton/gün kapasite ile Türkiye'nin en büyük dünyanın en modern şeker fabrikası olarak 2004 yılında Konya Şeker Fabrikası A.Ş. bünyesinde faaliyete geçmiştir.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye ait 6 şeker fabrikasının nominal kapasitesi 6000 ton/gün iken, bir fabrikasının nominal kapasitesi 7000 ton/gün'dür. Diğer şeker fabrikalarının nominal kapasiteleri ise 1500 ton/gün ile 4500 ton/gün arasında değişmektedir. Bu kapasite rakamları çoğu şeker fabrikalarının optimum ölçek büyüklüğüne sahip olmadığını göstermektedir.

Türkiye şeker endüstrisinde yer alan fabrikalar kapasite farklılıklarının yanı sıra, yakıt tüketimi, işgücü kullanımı, şeker verimi gibi maliyet üzerine etkili olan diğer faktörler açısından da farklılıklar göstermektedir. Şeker fabrikalarının yakıt tüketim oranları, AB ülkelerinde yer alan fabrikalarla kıyaslandığında daha yüksek çıkmaktadır. Bu alanda yeni yatırımlara ihtiyaç vardır. Bu tür yatırımlar, enerji ve işçilik açısından ekonomik olduğu gibi, kaliteyi de yükseltecektir. Kamu şeker fabrikalarının 2003/2004 kampanya döneminde şeker maliyeti içinde işçilik maliyeti %23,66 olarak gerçekleşmiştir.

Fabrikaların şeker verimleri bazı Avrupa ülkelerindeki şeker verimleri ile kıyaslanabilir düzeydedir. Şeker verimi konusunda en önemli faktör pancarın içerdiği şeker oranıdır.⁴

4.Maliyet ve Verimlilik Açısından Kamu ve Özel Sektör Karşılaştırması

Üretimde kullanılan girdi miktarı ne kadar az, buna karşılık elde edilen çıktı miktarı ne kadar çok olursa verimlilik o derece yüksek olacaktır. Verimliliğin yüksek olması bir taraftan maliyet minimizasyonu sağlarken diğer taraftan maksimum üretim miktarına ulaşılmasını sağlayacaktır. Böyle bir durumda, işletmenin rekabet gücü artacak, satışları ve toplam karı yükselecek, yeni yatırım imkanları ortaya çıkacaktır.

Üretim faktörlerini biraraya getirerek en yüksek kalite ve miktarda üretimi sağlayacak şekilde planlamak, koordine etmek, denetlemek ve yönetmek girişimcilerin en temel görevlerindedir. Buna göre verimlilik, işletme yöneticilerinin performans ve başarılarının ölçülmesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'e bünyesinde bulunan şeker fabrikalarının 2005-2006 ve 2006-2007 üretim dönemlerine ait pancar ekim alanı, işlenen pancar ve üretilen şeker ait bilgiler aşağıda Tablo 2 ve Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi 2005 yılı kampanyasında, toplam pancar ekim alanı 221.950 hektar, pancar eken çiftçi sayısı 253.087, işlenen pancar 9.560.750 ton, ortalama şeker verim oranı %13,93 ve toplam şeker üretimi 1.331.822 ton olarak gerçekleşmiştir.

Söz konusu üretim döneminde, Ereğli Şeker Fabrikası 771 bin ton'la işlenen pancar miktarı bakımından 1.sırada yer alırken üretilen şeker bakımından 109.850 ton ile 2.sırada, %14,25 şeker verim değeri ile 12.sırada yer almaktadır. Şeker verimliliği değeri (% 15,93) açısından birinci sırada yer alan Erzurum Şeker Fabrikası, işlenen şeker pancarı bakımından 309.946 ton ile 15.sırada, üretilen şeker bakımından 45.120 ton ile 14.sırada yer almaktadır. Susurluk şeker fabrikası şeker verim değeri bakımından 10,09 ile sonuncu (25) sırada yer almaktadır.

2006 yılı kampanyasında, toplam pancar ekim alanı 154.590 hektar, pancar eken çiftçi sayısı 187.510, işlenen pancar 6.425.000 ton, ortalama şeker verim oranı %13,8 ve toplam şeker üretimi 859.700 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Bor Şeker Fabrikası, Ereğli Şeker Fabrikası ve Ilgın Şeker Fabrikası özelleştirme kapsamına alındığı için Türk şeker fabrikaları içinde yer almamaktadır.

⁴ <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/021erolgunel.pdf> (Erişim tarihi: 10/05/2007)

Tablo 2: 2005-2006 Yılı Pancar Ekim Ve Şeker Üretim Bilgileri

Fabrika Adı	Pancar Ekim Alanı (ha)	Pancar Eken Çiftçi Sayısı	İşlenen Pancar Ton	Şeker Verim Oranı (%)	Toplam Üretilen Şeker (Ton)	Şeker Verim Oranına Göre Sıralama
Afyon	10.470	13.193	518.000	14,84	76.880	8
Ağrı	9.050	8.582	222.200	13,57	30.150	17
Alpullu	4.255	6.121	271.000	11,07	30.000	23
Ankara	9.170	9.114	428.000	14,18	60.700	13
Bor	10.235	9.181	367.200	13,74	50.450	16
Burdur	11.639	24.801	455.000	14,67	66.750	10
Çarşamba	4.542	6.130	198.200	10,55	20.903	24
Çorum	9.696	9.286	528.000	15,25	80.540	3
Elazığ	4.250	7.303	192.600	12,29	23.670	22
Elbistan	6.096	6.488	293.600	13,25	38.890	20
Erciş	5.542	5.295	175.800	15,21	26.740	5
Ereğli	19.746	13.227	771.000	14,25	109.850	12
Erzincan	5.416	7.651	217.250	14,98	32.540	7
Erzurum	9.483	9.882	283.300	15,93	45.120	1
Eskişehir	14.420	12.903	758.000	14,80	112.150	9
İlgin	15.398	15.512	737.000	14,58	107.424	11
Kars	2.108	1.168	132.500	13,55	17.950	18
Kastamonu	9.125	10.427	329.000	13,76	45.260	15
Kırşehir	9.185	8.568	360.000	14,00	50.400	14
Malatya	7.000	5.506	310.000	12,58	39.000	21
Muş	10.157	14.593	293.600	15,01	44.070	6
Susurluk	5.950	6.832	523.000	10,09	52.750	25
Turhal	16.753	24.615	700.500	13,42	94.000	19
Uşak	4.250	6.877	181.500	15,23	27.635	4
Yozgat	8.014	9.832	314.500	15,26	48.000	2
TOPLAM	221.950	253.087	9.560.750	13,93	1.331.822	

Kaynak: www.turkseker.gov.tr

Tablo 3’de görüldüğü gibi 2006 yılı kampanyasında, işlenen pancar miktarı bakımından Eskişehir Şeker Fabrikası 655.000 ton ile 1.sıradadır. Üretilen şeker bakımından da 91.410 ton ile 1.sırada olup, şeker oranı değeri %13,96 ile 9.sırada yer almaktadır.Ama ortalama şeker verim değeri olan %13,38’in üzerinde bir değere sahiptir.

Bunun yanında işlenen şeker pancarı bakımından 200.800 ton ile 13.sırada yer alan Erzurum Şeker Fabrikası, üretilen şeker bakımından 31.300 ton ile yine 13.sıradadır. Erzurum Şeker Fabrikası, şeker verim değeri %15,59 olup, 2005 yılı kampanyasında olduğu gibi 1.sırada yer almaktadır. Erzurum Şeker Fabrikasında işlenen pancara göre şeker verim oranının yüksek çıkmasının nedenleri başında iklim şartları gösterilebilir.Diğer taraftan Çarşamba Şeker Fabrikası % 9,82 ile son sırada yer almaktadır.

Tablo 3: 2006-2007 Yılı Pancar Ekim Ve Şeker Üretim Bilgileri

Fabrika Adı	Pancar Ekim Alanı (ha)	Pancar Eken Çiftçi Sayısı	İşlenen Pancar Ton	Şeker Verim Oranı (%)	Toplam Üretilen Şeker (Ton)	Şeker Verim Oranına Göre Sıralama
Afyon	9.522	11.803	486.000	14,57	70.800	3
Ağrı	8.366	7.542	170.200	12,26	20.860	17
Alpulu	3.626	4.712	197.000	10,91	21.500	20
Ankara	8.180	8.012	374.200	13,79	51.618	12
Burdur	10.636	21.258	473.500	14,41	68.223	5
Çarşamba	4.020	5.499	197.000	9,82	19.350	22
Çorum	8.734	8.109	465.000	13,61	63.275	13
Elazığ	4.020	7.218	172.500	12,03	20.760	18
Elbistan	5.580	5.916	240.000	13,12	31.480	15
Erciş	5.170	4.467	144.400	14,92	21.539	2
Erzincan	4.725	7.297	171.500	14,53	24.911	4
Erzurum	7.963	8.682	200.800	15,59	31.300	1
Eskişehir	12.448	11.058	655.000	13,96	91.410	9
Kars	1.629	953	85.000	11,49	9.770	19
Kastamonu	7.820	9.401	253.000	13,86	35.055	10
Kırşehir	7.407	7.156	270.000	13,82	37.304	11
Malatya	6.130	4.865	287.300	12,53	36.000	16
Muş	9.349	11.933	197.500	14,25	28.150	6
Susurluk	5.162	5.966	320.000	9,88	31.600	21
Turhal	14.020	21.257	629.000	13,25	83.350	14
Uşak	3.940	6.499	174.600	14,00	24.445	8
Yozgat	6.143	7.907	261.500	14,15	37.000	7
TOPLAM	154.590	187.510	6.425.000	13,38	859.700	

Kaynak: www.turkseker.gov.tr

Özellikle Susurluk, Çarşamba ve Alpulu Şeker fabrikalarının şeker verimleri çok düşüktür. Bu fabrikalarda şeker verimi düşüklüğünün en önemli nedeni, yetiştirildiği iklim koşullarına bağlı olarak pancarda şeker içeriğinin düşük olmasıdır. Ağrı, Kars ve Çarşamba şeker fabrikaları da maliyeti en yüksek fabrikalardır. Bu fabrikalarda maliyetlerin yüksek çıkmasının en önemli nedeni, üretim kapasitesine göre çalışan sayısının fazla olmasıdır.

2005-2006 kampanyasına ait şeker maliyet değerleri aşağıda tablo 4’de gösterilmiştir. Tabloya göre; Eskişehir şeker fabrikası üretilen şeker bakımından 112.150 ton ile 1.sırada yer alırken, bu fabrika şeker satış maliyeti açısından da en düşük değere sahip olup bu değer 1,1318 YTL/Kg. olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu dönemde Ereğli şeker fabrikası da 109.850 ton şeker üretimi ile 2.sırada olup, 1,1435 YTL./Kg. ile satış maliyeti açısından 2.en düşük değere sahiptir.

Çarşamba Şeker Fabrikası da 20.903 ton şeker üretimi gerçekleştirmiş olup, şeker satış maliyeti 2.0042 YTL/kg ile en yüksek maliyet değerine sahiptir. Çarşamba Şeker Fabrikası 2006 yılında şeker verim değerine göre sonuncu sırada yer almaktadır.

Kars Şeker Fabrikası da 17.950 ton şeker üretimine karşılık 2.0037 YTL/Kg. satış maliyet değeri ile 2.en yüksek maliyet değerine sahiptir.

Bu sonuçlara göre pancar işleme kapasitesi ve şeker üretim kapasitesi yüksek olan fabrikaların birim maliyetlerinin düşük olduğu, kapasitesi düşük olan fabrikaların maliyetlerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4: 2005-2006 Yılı Şeker Maliyetleri

Fabrika Adı	Üretilen Şeker (Ton)	Şeker Üretim Maliyeti YTL./KG.	Şeker Satış Maliyeti YTL./KG. (Faal.ve Fin.Gid.Dahil)	Satış Maliyetine Göre Sıralama
Afyon	76.880	1,1482	1,2154	5
Ağrı	30.150	1,7175	1,9134	23
Alpullu	30.000	1,4380	1,5886	20
Ankara	60.700	1,3145	1,4157	14
Bor	50.450	1,2083	1,3023	12
Burdur	66.750	1,1590	1,2303	7
Çarşamba	20.903	1,7939	2,0042	25
Çorum	80.540	1,1629	1,2236	6
Elazığ	23.670	1,6708	1,8771	22
Elbistan	38.890	1,3030	1,4354	16
Erciş	26.740	1,5416	1,7382	21
Ereğli	109.850	1,0926	1,1435	2
Erzincan	32.540	1,1800	1,2753	9
Erzurum	45.120	1,0584	1,4431	17
Eskişehir	112.150	1,3193	1,1318	1
İlgın	107.424	1,0839	1,1480	3
Kars	17.950	1,8006	2,0037	24
Kastamonu	45.260	1,2255	1,2945	10
Kırşehir	50.400	1,2097	1,2960	11
Malatya	39.000	1,3824	1,5133	18
Muş	44.070	1,4211	1,5664	19
Susurluk	52.750	1,3057	1,4314	15
Turhal	94.000	1,1487	1,1959	4
Uşak	27.635	1,2805	1,3853	13
Yozgat	48.000	1,1912	1,2690	8
TOPLAM	1.331.822	1,2376	1,3329	

Kaynak: www.turkseker.gov.tr

2004 ve 2005 Yılı Üretim dönemlerinde şeker üretim ve satış maliyetleri aşağıda tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: 2004-2005 Yılları Ortalama Şeker Maliyetleri

Yılı	Üretim Maliyeti (YTL)	Satış Maliyeti (YTL)
2004	1,2010	1,3235
2005	1,2376	1,3329

Kaynak: www.turkseker.gov.tr

2005 yılında bir önceki yıla göre pancar taban fiyatlarında çok fazla bir değişme olmamasına rağmen, şeker fabrikalarında çalışan işçilerle yapılan toplu iş sözleşmesinin sonucunda işçilik maliyetlerinin önemli oranda artması, petrol fiyatlarındaki yükselmenin sonucunda nakliye ve yakıt giderlerinin yükselmesi şekerin birim satış maliyetini yükseltmiştir.

4.1. Kamuya Ait Şeker Fabrikaları Değerlerinin Karşılaştırması

Kamu sektörüne ait şeker fabrikalarının üretim ve maliyet değerlerinin karşılaştırılmasında 2005-2006 Üretim döneminde, üretim maliyeti en yüksek ve en düşük olan Çarşamba ve Eskişehir Şeker Fabrikalarının verileri esas alınarak analiz yapılmıştır. Söz konusu analizde kullanılan veriler tablo 6'da gösterilmiştir.

2005 yılında Çarşamba Şeker Fabrikasında 20.903.000 kg. Eskişehir Şeker Fabrikasında ise, 112.150.000 kg. şeker üretilmiştir. Çarşamba Şeker Fabrikasında şeker satış maliyetine göre 1 kg. pancar maliyeti 1.1536 YTL, Eskişehir Şeker Fabrikasında 0,8681 YTL.'dir. Çarşamba Şeker Fabrikasında şeker satış maliyetinin yüksek olması pancara yapılan masrafın ve pancar nakliye ücretlerinin yüksek olması, polar şeker varlığının yüksek olması gibi sebepler gösterilebilir. Hammadde maliyeti yada pancarın maliyet oranı yükseldikçe şeker üretim maliyeti düşmektedir. Çarşamba Şeker Fabrikasında hammadde masrafı olarak pancarın maliyet oranı %57,56 iken, Eskişehir Şeker Fabrikasında bu oran %76,70'dir, dolayısıyla Eskişehir Şeker Fabrikasının şeker satış maliyeti daha düşüktür.

2005 yılı şeker satış maliyetlerine göre Çarşamba Şeker Fabrikasında 1 kg. şeker düşen personel maliyeti, 0,6058 YTL. iken, Eskişehir Şeker Fabrikasında 0,1754 YTL. olup, Çarşamba Şeker Fabrikası aleyhine çok büyük bir fark vardır, bunun başlıca sebebi Çarşamba Şeker Fabrikasında şeker üretimine göre personel sayısının fazla olmasıdır. Çarşamba Şeker Fabrikasında 20.903.000 kg. şeker üretimine karşılık 504 kişi⁵, Eskişehir Şeker Fabrikasında ise 112.150.000 kg. şeker üretimine karşılık 837 personel çalışmaktadır.

⁵ www.turkseker.gov.tr. (Erişim tarihi: 02/05/2007)

Tablo 6: Eskişehir ve Çarşamba Şeker Fabrikalarının 2005 Yılı Üretim ve Maliyet Verileri

ÜRETİM VE MALİYET UNSURLARI	2005 YILI ÇARŞAMBA ŞEKER FABRİKASI			2005 YILI ESKİŞEHİR ŞEKER FABRİKASI		
	YTL	YTL/KG	%	YTL	YTL/KG	%
ÜRETİLEN TOPLAM ŞEKER KG.	20.903.000					112.150.000
İŞLENEN PANCAR KG.	198.200.000					758.000.000
BEDELİ ÖDENEN PANCAR KG.	205.836.000					766.000.000
PANCAR TABAN FİYATI YTL.	0,9900					0,9900
MALİYET UNSURLARI	YTL	YTL/KG	%	YTL	YTL/KG	%
A-HAMMADDE MASRAFLARI						
1-Pancar	24.113.000,00	1,1536	57,56	97.356.000,00	0,8681	76,70
Toplam	24.113.000,00	1,1536	57,56	97.356.000,00	0,8681	76,70
B-MALZEME MASRAFLARI						
1-Yakıtlar	2.506.000,00	0,1199	5,98	15.222.000,00	0,1357	11,99
2-İşlet.ve tam.bakım malzemesi(+)	1.373.000,00	0,0657	3,28	6.298.000,00	0,0562	4,96
3-Ambalaj malzemesi(+)	136.000,00	0,0065	0,32	751.000,00	0,0067	0,59
Toplam	4.015.000,00	0,1921	9,58	22.271.000,00	0,1986	17,55
C-PERSONEL MASRAFLARI						
1-Memur, Sözleşmeli Personel ve Y.Hizmet.	2.559.000,00	0,1224	6,11	4.001.000,00	0,0357	3,15
2-İşçiler	10.104.000,00	0,4834	24,12	15.670.000,00	0,1397	12,35
Toplam	12.663.000,00	0,6058	30,23	19.671.000,00	0,1754	15,50
D-MUHTELİF MASRAFLAR						
1-Dışardan sağ.fay.ve hizmetler(+)	507.000,00	0,0243	1,21	1.938.000,00	0,0173	1,53
2-Amortisman masrafları	2.829.000,00	0,1353	6,75	1.412.000,00	0,0126	1,11
3-Diğer muhtelif masraflar(+)	792.000,00	0,0379	1,89	9.221.000,00	0,0822	7,26
Toplam	4.128.000,00	0,1975	9,85	12.571.000,00	0,1121	9,90
MASRAFLAR TOPLAMI:	44.919.000,00	2,1489	107,22	151.869.000,00	1,3542	119,65
E-ŞEKER MALİYETİ TENZİLLERİ						
1-Yan ürünler.maliyetle ilgili karlar						
diğer tenziller(-)	7.423.000,00	0,3551	17,72	33.171.000,00	0,2958	26,13
ÜRETİM MALİYETİ	37.496.000,00	1,7938	89,50	118.698.000,00	1,0584	93,51
F-DÖNEM GİDERLERİ				0,00		
1-Araştırma ve Geliştirme Gid.	149.000,00	0,0071	0,36	470.000,00	0,0042	0,37
2-Pazarlama satış dağ.giderleri(+)	533.000,00	0,0255	1,27	1.743.000,00	0,0155	1,37
3-Genel yönetim giderleri(+)	3.567.000,00	0,1706	8,51	5.553.000,00	0,0495	4,37
4-Çalışmayan Kısım Giderleri	148.000,00	0,0071	0,35	468.000,00	0,0042	0,37
Toplam	4.397.000,00	0,2104	10,50	8.234.000,00	0,0734	6,49
ŞEKER SATIŞ MALİYETİ	41.893.000,00	2,0042	100,00	126.932.000,00	1,1318	100,00

Kaynak: www.turkseker.gov.tr

Çalışan personel başı üretilen şeker üretim miktarları şu şekilde hesaplanmıştır;

$$PBÜŞM = TŞÜ / PS$$

Formülde;

PBÜŞM : Personel başına Üretilen Şeker Miktarını,

TŞÜ : Toplam şeker üretimin,

PS : Personel sayısını göstermektedir.

Çarşamba Şeker Fabrikası için personel başı üretilen şeker miktarı;

PBÜŞM= 20.903.000 kg./504 personel = 41,47 kg.

Eskişehir Şeker Fabrikası için personel başı üretilen şeker miktarı;

PBÜŞM= 112.150.000 kg./837 personel = 133,99 kg. olarak gerçekleşmiştir.

Eskişehir Şeker Fabrikasında aynı kaynak kullanılarak 1 personel 133,99 kg. şeker üretilirken, diğer taraftan Çarşamba Şeker Fabrikasında aynı kaynak kullanılarak 41,47 kg. şeker üretilmekte olup, Eskişehir Şeker Fabrikasında şeker satış maliyeti 1,1318 YTL/Kg. Çarşamba Şeker Fabrikasında 2,0042 YTL/Kg. olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara göre Eskişehir Şeker Fabrikasının Çarşamba Şeker Fabrikasına göre daha verimli çalıştığı görülmektedir.

4.2. Kamu ve Özel Sektör Şeker Fabrikaları Değerlerinin Karşılaştırması

Türkiye şeker sanayiinde faaliyet gösteren kamuya ait şeker fabrikaları ve özel sektöre (Pancar Kooperatifleri Birliğine) ait Konya ve Çumra Şeker fabrikalarının değerleri bu bölümde karşılaştırılmıştır.

Aşağıda 2005-2006 kampanyasına ait pancar ekim ve şeker üretim değerleri tablo 7 ve tablo 8'de gösterilmiştir.

Kamuya ait şeker fabrikalarının toplam pancar ekim alanı 221.950 hektar olup ele alınan üretim bu fabrikalarda döneminde toplam 9.560.750 ton pancar işlenmiştir. Kamu şeker fabrikalarının ortalama şeker verimlilik oranı 0,1393 olarak gerçekleşmiştir. Bu fabrikalarda toplam 1.331.822 ton şeker üretimi gerçekleşmiştir. Faaliyet ve finansman giderleri dahil şeker satış maliyeti ortalama olarak 1,3329 YTL/kg olmuştur. Satış maliyetine göre yapılan sıralamada Eskişehir şeker fabrikası birinci sırada yer alırken, bunu sırasıyla Ereğli, Ilgın, Turhal şeker fabrikaları takip etmiştir. Çarşamba şeker fabrikası ise 25 fabrika içerisinde son sırada yer almıştır.

Tablo 7:2005-2006 Yılı Kamu Sektörü Şeker Fabrikaları Ekim ve Üretim Bilgileri

Fabrika Adı	Pancar Ekim Alanı (ha)	İşlenen Pancar (Ton)	Şeker Verim Oranı	Toplam Üretilen Şeker (Ton)	Şeker Satış Maliyeti YTL./KG. (Faal.ve Fin.Gid.Dahil)	Satış Maliyetine Göre Sıralama
Afyon	10.470	518.000	0,1484	76.880	1,2154	5
Ağrı	9.050	222.200	0,1357	30.150	1,9134	23
Alpulu	4.255	271.000	0,1107	30.000	1,5886	20
Ankara	9.170	428.000	0,1418	60.700	1,4157	14
Bor	10.235	367.200	0,1374	50.450	1,3023	12
Burdur	11.639	455.000	0,1467	66.750	1,2303	7
Çarşamba	4.542	198.200	0,1055	20.903	2,0042	25
Çorum	9.696	528.000	0,1525	80.540	1,2236	6
Elazığ	4.250	192.600	0,1229	23.670	1,8771	22
Elbistan	6.096	293.600	0,1325	38.890	1,4354	16
Erciş	5.542	175.800	0,1521	26.740	1,7382	21
Ereğli	19.746	771.000	0,1425	109.850	1,1435	2
Erzincan	5.416	217.250	0,1498	32.540	1,2753	9
Erzurum	9.483	283.300	0,1593	45.120	1,4431	17
Eskişehir	14.420	758.000	0,148	112.150	1,1318	1
Ilgın	15.398	737.000	0,1458	107.424	1,148	3
Kars	2.108	132.500	0,1355	17.950	2,0037	24
Kastamonu	9.125	329.000	0,1376	45.260	1,2945	10
Kırşehir	9.185	360.000	0,1400	50.400	1,296	11
Malatya	7.000	310.000	0,1258	39.000	1,5133	18
Muş	10.157	293.600	0,1501	44.070	1,5664	19
Susurluk	5.950	523.000	0,1009	52.750	1,4314	15
Turhal	16.753	700.500	0,1342	94.000	1,1959	4
Uşak	4.250	181.500	0,1523	27.635	1,3853	13
Yozgat	8.014	314.500	0,1526	48.000	1,269	8
TOPLAM	221.950	9.560.750	0,1393	1.331.822	1,3329	

Kaynak: www.turkseker.gov.tr

Tablo 8’de görüldüğü gibi Pankobirlik’e bağlı Konya ve Çumra şeker fabrikalarında işlenen pancar, üretilen şeker, kamu şeker fabrikaları verilerine göre daha yüksektir. Kamu şeker fabrikaları arasında en fazla şeker üretimi Eskişehir Şeker Fabrikası 112.150 ton ile 1.sırada, Ereğli Şeker Fabrikası da 109.850 ton ile 2.sıradadır. Bunun yanında Pankobirlik’e bağlı özel şeker fabrikalarından Konya Şeker Fabrikasında 200.500 ton, Çumra Şeker Fabrikasında da 188.000 ton pancar şekeri üretilmiştir.

Tablo 8: 2005-2006 Yılı Özel Sektör Şeker Fabrikaları Ekim ve Üretim Bilgileri

Fabrika Adı	Pancar Ekim Alanı (ha)	İşlenen Pancar Ton	Şeker Verim Oranı	Toplam Üretilen Şeker (Ton)	Şeker Satış Maliyeti YTL./KG. (Faal.ve Fin.Gid.Dahil)	Satış Maliyetine Göre Sıralama
Konya	25,81	1.395.000	0,1437	200.500	1,0788	1
Çumra	27,12	1.325.000	0,1419	188.000	1,1164	2
TOPLAM	52,93	2.720.000	0,1428	388.500	1,0971	

İşlenen pancara göre şeker verimi değerlendirilmesi yapıldığında, özel şeker fabrikalarının(Konya ve Çumra) ortalama olarak verimi %14,28 iken kamu şeker fabrikalarının ortalaması olan %13,93 olarak gerçekleşmiş olup verim daha düşüktür.

Özel (Konya, Çumra) şeker fabrikalarının 2005 yılı ortalama şeker üretim maliyeti 1,01773 YTL. şeker satış maliyet değerleri ortalama 1,0971 YTL./Kg. Kamu şeker (Türkşeker) fabrikalarının 2005 yılı ortalama şeker üretim maliyetleri 1,23760 YTL. ortalama şeker satış maliyeti, 1,3329 YTL/Kg. olup, kamu şeker fabrikalarının şeker maliyetleri yüksek gerçekleşmiştir. 2005 yılı şeker üretim maliyetleri tablo 9'da verilmiştir. Türk şeker veya kamu şeker fabrikaları şeker üretimi 1.331.822.000 kg. Özel (Konya-Çumra) şeker fabrikaları şeker üretimi 388.500.000 kg. olup, kamu şeker fabrikalarının toplam şeker satış maliyeti 1.775.186.000 YTL. Özel şeker fabrikaların şeker satış maliyeti 426.190.000 YTL. olarak gerçekleşmiştir. Kamu ve özel sektöre ait şeker fabrikalarının 1 kg. şeker satış maliyeti hesaplaması aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır;

Şeker Satış Maliyeti(ŞSM)= Toplam Maliyet(TM) / Toplam Şeker Üretimi(TŞÜ)

Kamu şeker fabrikaları 1kg. şeker satış maliyeti:

$$\text{ŞSM} = 1.775.186.000 / 1.331.822.000 = 1,3329 \text{ YTL/kg.}$$

Özel şeker fabrikalarında 1kg. şeker satış maliyeti:

$$\text{ŞSM} = 426.190.000 / 388.500.000 = 1,09701 \text{ YTL/kg.}$$

olarak gerçekleşmiştir.

Bu verilere göre; özel sektöre ait şeker fabrikalarının şeker satış avantajı yaklaşık %20 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sebepleri aşağıda maliyet unsurlarına göre açıklanmıştır.

2005 yılı şeker satış maliyetlerini maliyet unsurlarına göre değerlendirdiğimizde, kamu şeker fabrikalarında hammadde masrafı olarak pancarın şeker satış maliyeti 0,76645 YTL/Kg iken, özel şeker fabrikalarının hammadde masrafı olarak pancarın şeker satış maliyeti içindeki tutarı 0,87601 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 9: 2005 Yılı Kamu ve Özel Sektör Şeker Fabrikaları Üretim ve Maliyet Verileri

ÜRETİM VE MALİYET UNSURLARI	2005 YILI KAMU ŞEKER FABRİKALARI			2005 YILI ÖZEL ŞEKER FABRİKALARI(KONYA-CUMRA)		
ÜRETİLEN TOPLAM ŞEKER KG.	1.331.822.000					388.500.000
İŞLENEN PANCAR KG.	9.331.850.000					2.720.000.000
BEDELİ ÖDENEN PANCAR KG.	9.603.321.000					2.923.000.000
PANCAR TEDARİK MALİYETİ YTL/KG.	0,12770					0,11688
PANCAR TABAN FİYATI YTL.	0,9900					0,9900
POLAR ŞEKER VARLIĞI %	16,96					17,30
MALİYET UNSURLARI	YTL	YTL/KG	%	YTL	YTL/KG	%
A-HAMMADDE MASRAFLARI						
1-Pancar	1.020.773.000,00	0,76645	57,50	340.329.000,00	0,87601	79,85
Toplam	1.020.773.000,00	0,76645	57,50	340.329.000,00	0,87601	79,85
B-MALZEME MASRAFLARI						
1-Yakıtlar	153.387.000,00	0,11517	8,64	21.570.000,00	0,05552	5,06
2-İşlet.ve tam.bakım malzemesi(+)	59.801.000,00	0,04490	3,37	12.043.000,00	0,03100	2,83
3-Ambalaj malzemesi(+)	8.678.000,00	0,00652	0,49	2.278.000,00	0,00586	0,53
Toplam	221.866.000,00	0,16659	12,50	35.891.000,00	0,09238	8,42
C-PERSONEL MASRAFLARI						
1-Memur, Sözleşmeli Personel ve Y.Hizmet.	67.565.000,00	0,05073	3,81	5.232.000,00	0,01347	1,23
2-İşçiler	366.198.000,00	0,27496	20,63	21.731.000,00	0,05594	5,10
Toplam	433.763.000,00	0,32569	24,43	26.963.000,00	0,06940	6,33
D-MUHTELİF MASRAFLAR						
1-Dışardan sağ.fay.ve hizmetler(+)	102.185.000,00	0,07673	5,76	10.658.000,00	0,02743	2,50
2-Amortisman masrafları	3.351.000,00	0,00252	0,19	23.847.000,00	0,06138	5,60
3-Diğer muhtelif masraflar(+)	144.396.000,00	0,10842	8,13	2.706.000,00	0,00697	0,63
Toplam	249.932.000,00	0,18766	14,08	37.211.000,00	0,09578	8,73
MASRAFLAR TOPLAMI:	1.926.334.000,00	1,44639	108,51	440.394.000,00	1,13358	103,33
E-ŞEKER MALİYETİ TENZİLLERİ						
1-Yan ürünler.maliyetle ilgili karlar ve tenziller (-)	278.071.000,00	0,20879	15,66	45.006.000,00	0,11585	10,56
ÜRETİM MALİYETİ	1.648.263.000,00	1,23760	92,85	395.388.000,00	1,01773	92,75
F-DÖNEM GİDERLERİ						
1-Araştırma ve Geliştirme Gid.	6.405.000,00	0,00481	0,36	11.000,00	0,00003	0,00
2-Pazarlama satış dağ.giderleri(+)	28.177.000,00	0,02116	1,59	6.253.000,00	0,01610	1,47
3-Genel yönetim giderleri(+)	85.969.000,00	0,06455	4,84	11.945.000,00	0,03075	2,80
4-Çalışmayan Kısım Giderleri	6.372.000,00	0,00478	0,36	12.593.000,00	0,03241	2,95
Toplam	126.923.000,00	0,09530	7,15	30.802.000,00	0,07928	7,23
ŞEKER SATIŞ MALİYETİ	1.775.186.000,00	1,33290	100,00	426.190.000,00	1,09701	100,00

Şeker maliyeti içerisinde hammadde maliyetinin, kamuya ait fabrikalara göre özel sektör şeker fabrikalarında daha yüksek olma sebeplerinden biri, özel şeker fabrikalarında polar şeker varlığının % 17,30 kamu şeker fabrikaları polar şeker varlığı 16,96'ya göre yüksek olmasıdır. Polar şeker varlığı oranı yükseldikçe çiftçiye ödenen pancar bedeli tutarı yüksek olmaktadır.

Toplam maliyet içinde hammadde masrafı olarak pancarın maliyet oranı yükseldikçe şekerin satış maliyeti düşmekte, pancarın maliyet oranı düştükçe şekerin satış maliyeti yükselmektedir, kamu şeker fabrikalarında pancarın maliyet oranı %57,50, toplam şeker satış maliyeti 1,33290 YTL./Kg. özel şeker fabrikalarında pancarın maliyet oranı %79,85, toplam şeker satış maliyeti 1,09701 YTL./Kg. olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılı pancar birim fiyatı hesaplamasında kullanılan % 16,00 polar oranı taban fiyatı oranını temsil eden standart orandır. Buna göre;

Pancar Birim Fiyatı(PBF)= Pancar Taban Fiyatı(PTF) / 16,00 x Polar Şeker Varlığı Oranı(PŞVO)

Yani, PBF=PTF / 16,00x PŞVO buna göre; Özel şeker fabrikalarının çiftçiye ödediği 1 kg. pancarın birim fiyatını prim ve teşvik ödemeleri hariç;

$PBF=0,09900/16,00 \times 17,30=0,10704$ YTL./kg. olarak gerçekleşmiştir.

Kamu şeker fabrikalarının çiftçiye ödediği 1kg. pancarın birim fiyatını ise prim ve teşvik ödemeleri hariç;

$PBF=0,09900/16,00 \times 16,59=0,10494$ YTL./kg. olarak hesaplanmıştır.

Ayrıca özel şeker fabrikalarında, kamu şeker fabrikalarına göre toplam pancar miktarı içinde C pancarı denilen kota fazlası pancar miktarının az olması, kamu şeker fabrikalarında C pancarı miktarının yüksek olması yani kamu şeker fabrikalarının toplam pancar miktarının yaklaşık 290.000.000 kg.'nı 0,02250 YTL'den, özel şeker fabrikalarının ise yaklaşık 80.000.000 kg.'nı 0,02250 YTL.den, ödemesi, diğer taraftan özel şeker fabrikalarının nakliye teşvik ve prim ödemelerinin fazla olması maliyetin yüksek çıkmasına sebep olmaktadır. Sıralanan bu nedenlerden dolayı özel şeker fabrikalarının hammadde yani pancar masrafları kamu fabrikalarına göre daha yüksek gerçekleşmiş olup, çiftçilere artı bir değer sağlamış, bu durum çiftçiler lehine bir maliyet artışı oluşturmuştur.

2005 yılı maliyet verilerine göre yakıt masrafları kamu şeker fabrikalarında 0,11517 özel şeker fabrikalarında 0,05552 olarak gerçekleşmiş olup, kamu şeker fabrikalarında kömür, fuel oil,v.s. yakıtın kullanılması bu masrafların yüksek çıkmasına neden olmuştur. Bu durum üretilen şekerin toplam maliyetlerini yükseltmiştir.

Kamu şeker fabrikalarında istidam edilen personele yapılan ve işçilik giderleri olarak ifade edebileceğimiz ödemelerin toplam maliyetlere oranı % 24,43 iken bu oran özel şeker fabrikalarında % 6,33 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç kamuya ait fabrikalarda işçilik giderlerinin çok yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle teknolojik yeniliklerin takip edilememesi ve üretim teknolojisini yenilemeye yönelik yatırımların yapılamaması, kamu sektörünün genelinde olduğu gibi yanlış istihdam politikalarının uygulanması gibi

nedenlerle çalışan personel sayısının çok fazla olması böyle bir sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Muhtelif masraflarda da kamu şeker fabrikalarının %14,08 özel şeker fabrikalarının % 8,73 oranlarının gerçekleştiği görülmüş olup, kamu şeker fabrikalarının maliyet oranlarının yüksek olması şeker maliyetlerinin yüksek çıkmasına sebep olmuştur.

2005-2006 kampanyası verilerine göre, kamu şeker fabrikalarında çalışan sayısı yaklaşık 14.500 kişidir. Söz konusu fabrikalarda toplan 1.332.000 ton şeker üretilmesi nedeniyle çalışan kişi başı şeker üretimi yaklaşık 92 kg. dır. Buna karşılık özel şeker fabrikalarından Konya ve Çumra Şeker Fabrikalarının çalışan sayısı yaklaşık 1.100 kişi, toplam şeker üretimi yaklaşık 388.500 ton olarak gerçekleşmiş ve kişi başı şeker üretimi yaklaşık 353 kg. olmuştur. Bu sonuçlar emek verimliliği açısından özel sektör şeker fabrikalarının yaklaşık 3,5 katlık bir avantaja sahip olduğunu gösterir.

5.SONUÇ

Şeker sanayii ürettiği stratejik ürünün yanı sıra özellikle ülke istihdamına katkısı ve oluşturduğu yüksek katma değer nedeniyle de özel bir önem arz etmektedir. Gerek mamül ve gerekse yarı mamül olarak temel gıda maddesi olma özelliği gösteren şeker üretimi son derece önemlidir. Bu nedenle toplumun geleceği açısından bu üretim kolunun desteklenmesi ve şeker üretiminde ülkenin dışa bağımlı konuma getirilmemesi gerekmektedir.

Ülkemizde şeker pancarından şeker üretimi konusunda özellikle maliyeti ve verimliliği açısından önemli sorunlar bulunmaktadır. Ancak bu sorunlar hemen bütün ülkelerde var olan sorunlardır. Bu nedenle dünyada pancardan şeker üretimi devletler tarafından koruma altına alınmakta ve sektör çeşitli yollarla desteklenmektedir. Şeker fabrikalarının devlet eliyle kurulmasında ve işletilmesinde bu destekleme amacı ön plana çıkmış, bir takım politik ve stratejik gerekçelerle Erzincan, Erzurum, Muş, Erciş, Ağrı, Malatya, Elazığ ve Kars şeker fabrikaları kurulmuştur. Bu fabrikaların kurulmasında ve daha sonra işletilmesinde kar amacı güdülmemiş, buna karşılık özellikle kırsal kesimde istihdam yaratılması, iç göçün engellenmesi, bölgesel kalkınmışlık farklarının azaltılması gibi toplumsal işlevleri de yerine getirmeleri hedeflenmiştir.

Kamu ve özel sektörden örnek olarak seçilen şeker fabrikalarının maliyet ve verimlilik karşılaştırmalarının analiz edildiği bu çalışmada; maliyet ve verimlilik açısından özel sektör ile kamu sektörü arasında önemli farklılıklar olduğu görülmüştür. Şeker verim oranları kamuya ait fabrikalarda 0,1393 iken, bu oran özel sektöre ait fabrikalarda 0,1428 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı üretim değerlerine göre; şeker satış maliyeti kamu şeker fabrikalarında 1,33290 YTL/kg, özel sektör şeker fabrikalarında ise 1,09701 YTL/kg olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlarda göstermektedir ki, özel sektör şeker fabrikaları kamu şeker fabrikalarına göre daha verimli üretim yaparak daha düşük maliyete şeker üretebilmektedir.

KAYNAKÇA

- DİNLER Zeynel (1999), **Mikro İktisat**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- GÜNAYDIN Gökhan (2001), **Türkiye Şeker Sektörü Analizi**, Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi Vakfı, Kardelen Ofset, Ankara.
- KESKİN Gülşen, (2003), **Şeker ve Tatlandırıcılar**, Sayı 2, Nüsha 7, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Ankara.
- KIYMAZ Taylan (2002), **Şeker Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye'nin Konumu**, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayın No 2652, Ankara.
- KOUTSOYİANNİS, A. (1997), **Modern Mikro İktisat**, çev: Muzaffer Sarımeşeli, Gazi Kitabevi, Ankara.
- OĞUZ Cennet, Fikret AKINERDEM ve Özden ÖZTÜRK, (2002), “**Şeker Pancarı Üretiminde Verim ve Kalitenin Yükseltilmesi**”, İkinci Ulusal Şeker Pancarı Üretimi Sempozyumu, Konya, 10-11 Eylül.
- ODABAŞI Mesut, (1997), **Verimlilik Diye Diye- Söyleşiler**, MPM Yayınları, Yayın no: 596, Ankara.
- ŞAHİNÖZ Ahmet (2001), **Türkiye Ekonomisi- Sektörel Analiz**, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara.
- ŞENEL Dilek (1987), **Tarımsal Üretim Yapısı ve Verimliliği Belirleyen Faktörler**, MPM Yayını, Yayın no. 352, Ankara.
- TARIKAHYA F. Nihan, (1990), **Şeker Fabrikalarında Verimlilik Karşılaştırmaları**, MPM Yayınları, Yayın no:413, Ankara.
- TİMUR Hikmet, **İş Ölçümü İş Planlaması Verimlilik**, Siyasal Kitabevi, BRC Basım Matbaacılık, Ankara 2005
- UZAY Nisfet, **Verimlilik ve Büyüme**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2005
- , **2005 Şeker Üretim Maliyetleri**, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Ankara 2005

-----, “Dünya Şeker Ticareti ve Fiyatlar” **Pankobirlik Dergisi**, , Sayı: 86, (Mayıs 2006)

-----, “AB Şeker Reformu Önerisi”, **Pankobirlik Dergisi** Sayı: 84, (Eylül 2005)

-----, “Avrupa Birliği Şeker Sektörünü Nasıl Koruyor”, **Pankobirlik Dergisi** Sayı: 83, (Mayıs 2005)

-----, “Neden Şeker Pancarı”, **Pankobirlik Dergisi**, Sayı: 80, (Ekim-Aralık 2003)

Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası, **Çalışma Raporu**, 2004-2006

<http://www.konyaseker.com.tr>

<http://www.pankobirlik.com.tr>

<http://www.sekerkurumu.gov.tr>

<http://www.turkseker.gov.tr>

<http://www.zmo.org.tr>

